

N:o 45.

Ank. till Riksd. kansli den 17 april 1890 kl. 1 e. m.

Lagutskottets utlåtande, i anledning af väckt motion om ändrad lydelse af 15 kap. 1 § rättegångsbalken.

1 § i 15 kap. rättegångsbalken har enligt förordningen den 30 oktober 1866, följande lydelse:

»I brottmål, der efter lag straffarbete å brottet följa kan, svare den sjelf, som anklagad är. Pröfvar domaren, att han hjälp i rättegången tarfvar, då tillåtes honom fullmäktig med sig hafva. Mannen må ock hustrun och målsman den omyndiga i ty fall bistånd göra. I ringare brottmål och tvistemål må man genom laga ombudsman kära och svara; och skall hufvudman ändock för rätta komma, när domaren det fordrar.»

Uti en inom Andra Kammaren afgifven och af nämnda kammare till lagutskottet hänvisad motion, n:o 52, anför herr *J. Andersson* i Örstorp.

»Det lär ej kunna förnekas att det i 15 kap. 1 § rättegångsbalken, enligt detta lagrums både ursprungliga och nuvarande lydelse, förekommande och sålunda mer än ett och ett halft sekel gamla stadgande, som tillerkänner domaren rätt att i brottmål, der efter lag straffarbete å brottet följa kan, pröfva huru vida den, som anklagad är, må åtnjuta hjälp i rättegången eller ej, står i föga öfverensstämmelse med vår tids rättsuppfattning.

Bih. till Riksd. Prot. 1890. 7 Saml. 27 Häft.

Då det just är i brottmål af ifrågavarande art, som medborgarnes viktigaste rättigheter stå på spel, synes den anklagade, som företrädesvis i sådana mål tarfvar hjälp, böra i alla brottmål utan särskild tillåtelse af domaren få jemväl inför underrätten begagna såsom sitt biträde någon person, till hvilken han hyser förtroende, och som är af rätten godkänd att vara fullmäktig i civila mål. I det allmänna rättsmedvetandet torde nemligen nu hafva ingått den åsigten, att brottmålsprocessen har att eftersträfva icke blott att för staten skydda möjligheten af förverkligandet af statens straffmagt utan äfven att mer än som hittills varit fallet erbjuda medborgarne nödvändigt skydd emot de möjliga öfvergrepp eller misstag, som kunna vara med utöfvandet af statens straffmagt förbundna.

Under innevarande århundrade hafva, såsom bekant är, om icke alla, så åtminstone de större kulturfolken ej mindre i sina lagar för brottmålsprocessen medgifvit alla för hvad slags brott som helst anklagade personer rätt att äfven vid underdomstolen under rättegången använda rättskunnig försvarare än äfven genom införandet af advokatstånd sørjt för att sådane försvarare finnas att tillgå. Om det nu än med hänsyn till vissa faktiska förhållanden i vårt land är — hvilken mening jag ingalunda delar — för närvarande förenadt med oöfverstigliga svårigheter att i sistnämnda afseende följa de större kulturfolkens föredöme, så synes dock sann humanitet fördra, att äfven hos oss domaren i underrätten ej längre må ega den godtyckliga och okontrollerade magten att kunna förbjuda en anklagad rätt att åtnjuta hjälp af ett af honom sjelf anskaffadt rättegångsbiträde. Inför denna magt, om den användes i syfte att derigenom lättare bringa den anklagades brottslighet i dagen, nedsjunker ju den anklagade till att vara endast ett objekt för undersökningen. Men medborgaren i en fri stat torde ej böra efter ett på ganska ogrundade misstankar mot honom anställt åtal kunna tvingas att låta inför underrätten bruka sig såsom undersökningsmedel mot sig sjelf, synnerligast som, efter hvad rättsskipningen hos de större kulturfolken ovedersägligen ådagalägger, förverkligandet af statens straffmagt härförutan bör vara möjligt. Man bör härvid alltid erinra sig, att icke hvarje anklagad, huru mycket han än må hafva skenet emot sig, nödvändigt måste vara en förbrytare. För öfrigt torde det skickligaste rättegångsbiträde i regeln blott förmå att från straff skydda den oskyldige, men icke den skyldige. Denne senare lär ett sådant rättegångsbiträde kunna gagna endast genom medverkan till, att hans brott ej blir belagdt med ett för högt och följaktligen orättvist straff.

Ett uppmärksamt aktgifvande på rättsskipningen i gröfre brottmål i vårt land torde gifva vid handen, dels huru som vid ransakningar inför underrätt med för brott af samma slag tilltalade personer, somliga af dessa anklagade tillåtas att hafva rättegångsbiträde, under det andra förvägras denna förmån, dels ock huru som anklagade ur de s. k. bättre klasserna nästan allmänt få inför samma rätt begagna sig af juridiskt bildade biträden, under det de anklagade ur de lägre klasserna i regeln der få hjälpa sig sjelfva. Dessa för rättskänslan mindre tilltalande förhållanden synas icke vittna fördelaktigt, om en följdriktig tillämpning om jemnlighet inför rätten och torde för den skull ej böra få fortfara. Ej heller synes det ligga konsekvens deri, att en anklagad, som redan vid underdomstolen blifvit dömd, är enligt 29 punkten i kongl. förklaringen den 23 mars 1807 ovilkorligen berättigad att erhålla biträde vid författandet af besvär öfver underdomstolens dom, efter det att han vid underdomstolen kunnat, innan ännu bevis om hans brottslighet förebragts, förvägras att hafva hjälp af tillstädeskommen fullmäktig.

Derjemte torde böra påpekas det noggsamt kända förhållandet, huru som det ofta inträffar att en anklagad, som blifvit vid underdomstolen dömd till mångårigt, ja lifstidsstraffarbete, i högre domstol rent af frikännes eller får sitt straff nedsatt till några månaders fängelse eller straffarbete. I dylika fall ligger det nära till hands att antaga, det den klagandes biträde vid författandet af besvären till öfverdomstolen förstått att ordentligt framhålla de omständigheter, som, då öfverdomstolens dom varit fullt frikännande, visat den anklagades oskuld, eller som, då straffet endast blifvit nedsatt, förringat den anklagades brottslighet. Men den anklagade har dock alltid i sådana fall genom den orättvisa domen tillfogats lidanden, som träffa jemväl den allmänna rättskänslan och som han måhända kunnat undgå, om det varit honom tillåtet att vid underdomstolen betjena sig af ett lämpligt rättegångsbiträde.

Äfven om för framtiden hos oss praxis inom brottmålsprocessen skulle utan den lagförändring, som jag nu går att föreslå, komma att gå i den riktningen, att domaren kommer att äfven i gröfre brottmål medgifva alla anklagade rätt att vid underdomstolen använda rättegångsbiträde, så bör man i så fall icke förbise olägenheten deraf, att de, som då låte bruka sig som rättegångsbiträden i dylika brottmål, vore medvetna om, att det vore domarens gunst och nåd och icke lagens magt som gäfvade dem rätt att uttala sig till klienternas fördel. Ett rättegångsbiträde, som vet, att han, så snart han ej längre faller domaren i sma-

ken, kan i hvilket ögonblick som helst utan något angifvet skäl af domaren från domstolen afvisas, lärer sannolikt ej i sin verksamhet för klienten under undersökningen uppträda med erforderlig frimodighet och energi.

I följd af hvad jag nu anfört och då den, som i gröfre brottmål anklagad är, uppenbarligen sjelf bättre än domaren kan pröfva, om han hjälp i rättegången tarfvar, vågar jag vördsamt yrka, att Riksdagen ville för sin del besluta att 1 § af 15 kap. rättegångsbalken, sådant detta lagrum lyder i kongl. förordningen den 30 oktober 1866, måtte erhålla följande ändrade lydelse:

I brottmål, der efter lag straffarbete å brottet följa kan, svare den sjelf, som anklagad är. Finner han, att han hjälp i rättegången tarfvar, då tillåtes honom fullmäktig med sig hafva. Mannen må ock hustrun och målsman den omyndige i ty fall bistånd göra. I ringare brottmål och tvistemål må man genom laga ombudsman kära och svara; och skall hufvudman ändock för rätta komma, när domaren det fordrar.»

Laguskottet föreställer sig visserligen icke, att den nuvarande bestämmelsen, som lägger i domarens hand att afgöra, huru vida den tilltalade i gröfre brottmål må begagna sig af rättegångsbiträde eller ej, medfört några för rättssäkerheten menliga följder. Enligt grunderna för vår nu gällande rättegångsordning i brottmål har nemligen domaren både rätt och pligt att under ransakningen söka bringa i dagen icke blott hvad som kan lända till den anklagades fällande, utan ock hvad som talar till hans förmån; och der den tilltalade önskar använda ett rättegångsbiträde, hvilket pröfvas kunna och vilja bidraga till målets utredning, torde sådant i allmänhet icke förvägras.

Emellertid synes det utskottet oförnekligt, att en sådan ändring, som motionären föreslagit, står i öfverensstämmelse med de grundsatser, hvilka i nyare tider gjort sig gällande inom processlagstiftningen. Redan lagkomitén tillerkände i sitt förslag till rättegångsbalk den tilltalade ovilkorlig rätt att nyttja biträde i rättegången, dock med skyldighet för den tilltalade att sjelf svara på de frågor, som brottet angå. Nya lagberedningen yttrar i sitt betänkande angående rättegångsväsendets ombildning (första delen, sid. 262—264) i detta ämne följande.

»Enligt 15 kap. 1 § rättegångsbalken är det endast domaren, som har rättighet att pröfva om en i brottmål tilltalad person tarfvar hjälp

i rättegången. Detta stadgande, som stundom föranleder dertill, att den tilltalades begäran om sådant biträde afvisas, synes dock innefatta en onödig och med nutidens humanare åskådningssätt ej öfverensstämmande hårdhet. Ingen kan bättre än den tilltalade själf bedöma behovet i detta hänseende, och de principer hvarå rättegångsordningen i brottmål bör, enligt beredningens åsigt, grundas, fordra med nödvändighet, att den tilltalade får till sitt försvar använda det biträde han finner af nöden. Domstolens uppgift bör endast vara att söka förekomma, att denna förmån ej af den tilltalade missbrukas till sanningens döljande eller rättegångens invecklande eller fördröjande. Det ligger därför i dylika fall ännu större vikt än eljest deruppå, att den till biträde anlitate är genom redbarhet och skicklighet lämplig för uppdraget, och enligt förslaget förbehålles därför domstolen en speciel pröfningsrätt derutinnan. I olikhet med förhållandena i utlandet har i vårt land varit och är ännu i viss mån rådande den fördom, att det vore, om icke vanhedrande, åtminstone mindre hederligt att uppträda såsom fullmäktig eller rättegångsbiträde åt den tilltalade i gröfre brottmål. Denna fördom har åter haft till följd att saksförare med större anseende i allmänhet ej gerna velat sysselsätta sig med dylika mål, hvilka därför oftast fallit i händerna på personer, som för uppdraget varit allt annat än lämpliga. Ändamålet med rättegångsbiträde i brottmål är dock uppenbarligen icke, att detta skall skydda brottet utan oskulden och i sin mån medverka till sanningens upplysning och skipandet af lag och rättvisa. Så uppfattadt och på ett rättskaffens sätt utföfvadt är detta kall i hög grad aktningvärdt.

Beredningen har därför icke tvekat att föreslå, att det alltid skall vara den tilltalade tillåtet att begagna rättegångsbiträde samt att i vissa fall saksförare åt den tilltalade skall af offentlig myndighet anskaffas. Dessa bestämmelser böra utan tvifvel medverka dertill, att ofvan antydda föreställningssätt om det mindre hedrande i dylikt fullmäktigskap kommer att helt och hållet upphöra samt att redbara och skickliga saksförare icke vidare skola undandraga sig en sådan verksamhet.»

Ehuru nya lagberedningen framställt sitt förslag i ämnet i samband med öfriga förslag rörande rättegångsväsendets och särskildt saksförareverksamhetens ordnande, torde den nu föreliggande frågan dock kunna lösas äfven utan ett sådant samband. Den enda betänklighet, som deremot kan framställas, synes vara den, att man icke eger någon säkerhet för att den tilltalade ej till biträde utväljer någon, som, långt ifrån att bidra till målets utredning, söker att försvåra

densamma. Härvid bör dock ihågkommas, dels att den tilltalade otvifvelaktigt, äfven om honom tillåtes att nyttja rättegångsbiträde, är skyldig att sjelf svara på de frågor, som af domaren framställas till honom, och dels att domstolen kan vägra godkänna ett biträde, som visar sig vilja lägga hinder i vägen för målets utredning eller eljest uppenbarligen är för uppdraget olämplig.

Utskottet, som funnit motionärens förslag böra undergå någon jemkning i afseende på redaktionen, får på sålunda anförda skäl hemställa,

att Riksdagen ville, med hufvudsakligt bifall till herr J. Anderssons motion, för sin del antaga följande

Lag

angående ändrad lydelse af 15 kap. 1 § rättegångsbalken.

Häri genom förordnas, att 15 kap. 1 § rättegångsbalken, sådant detta lagrum lyder enligt förordningen den 30 oktober 1866, skall erhålla följande ändrade lydelse:

I brottmål, der efter lag straffarbete å brottet följa kan, svare den sjelf, som anklagad är. *Åstundar han hjälp i rättegången*, då tillåtes honom fullmäktig med sig hafva. Mannen må ock hustrun och målsman den omyndiga i ty fall bistånd göra. I ringare brottmål och tvistemål må man genom laga ombudsman kära och svara; och skall hufvudman ändock för rätta komma, när domaren det fordrar.

Stockholm den 17 april 1890.

På lagutskottets vägnar:

AXEL BERGSTRÖM.